

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΤΟΜΟΣ 8
Ηλιάδης - Ιλαρίων

όσα είχε γράψει κατά της συνόδου της Εφέσου και του Κυρίλλου και υπέρ του Νεστορίου, του Διοδώρου Ταρσού και του Θεοδώρου Μοψουεστίας.

Ο Θεοδώρητος θεωρείται ως «ο μεγαλύτερος ερμηνευτής της Ανατολής» (Β. Τατάκης), ο οποίος χαρακτηρίζεται από την ακριβολογία και τη βραχυλογία του. Υπήρξε πολυγραφότατος και ήταν άριστος χειριστής, εκτός της μητρικής του συριακής, και της αττικής γλώσσας, όπως μαρτυρεί και ο Φώτιος (Βιβλιοθήκη μυριόβιβλος 203-205), χωρίς να καταφεύγει στα πληθωρικά ρητορικά σχήματα της δεύτερης σοφιστικής. Είναι φανερό από τα συγγράμματά του ότι, εκτός από βαθύς γνώστης των Γραφών και της εκκλησιαστικής παράδοσης, ήταν εξοικειωμένος με την κλασική γραμματεία.

Π.ΒΑ.

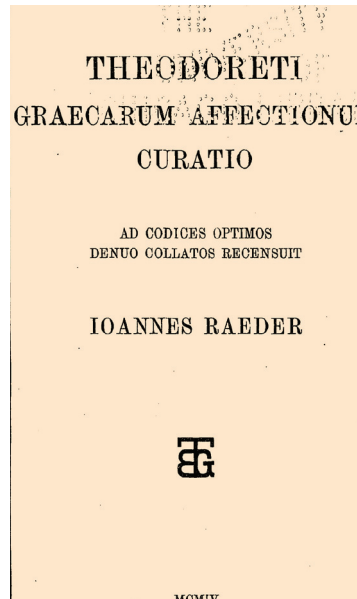
Βιβλιογραφία:

Αραπατζής, Χρ., *Χριστιανική γραμματεία*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2008, τ. 1, σ. 114-116. Παπαδόπουλος, Στ., *Πατρολογία*, Αθήνα 1999, τ. 3, σ. 729-779. Χρήστου, Παν., *Ελληνική πατρολογία*, Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος 1989, τ. 4, σσ. 447-463. Χρήστου, Παν., *Εκκλησιαστική γραμματολογία*, Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος 2005, τ. 1, σ. 224-226. Clayton Jr., Paul, *The Christology of Theodoret of Cyrus: Antiochene Christology from the Council of Ephesus (431) to the Council of Chalcedon (451)*, Oxford: University Press 2007. Pásztori-Kupán, Ist., *Theodoret of Cyrus (The early Church Fathers)*, Abingdon/New York: Routledge 2006. *Encyclopedia of the Early Church*, Cambridge: Clarke 1992, τ. 2, σ. 827, 828. Cavalcanti, E., "Theodoret of Cyrhus", J. Quasten, *Patrology*, Westminster, Maryland: *Christian Classics* 1986, τ. 3, σ. 536-554.

II. Δράση -Σκέψη. Ο Θεοδώρητος αναδείχθηκε σφοδρός πολέμιος του μονοφυσισμού. Σημειώνεται πάντως πως λόγω της άτεγκτης στάσης του απέναντι στον απολιναρισμό, δεν δέχεται πλήρως την αντίθεση των ιδιωμάτων μεταξύ της θείας και ανθρώπινης φύσεως του Χριστού, παρ' όλο που δεν αντιλέγει στη διάκριση των δύο φύσεων. Οι θεολογικές διαφορές του Θεοδώρητου και Κυρίλλου οφείλονται στις διαφορετικές θεολογικές αφηρησίες των διδασκαλιών τους, αλλά και σε περιστατικά που γέννησαν τη μεταξύ τους καχυποψία ως προς τις προθέσεις του. Ο Θεοδώρητος θεωρεί ότι στη θεολογική σκέψη του Κυρίλλου Αλεξανδρείας υποκρύπτεται απολιναρισμός, κυρίως λόγω της κυρίλλειας εμμονής στη χρήση της απολιναρικής φράσεως «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη». Τούτο διότι, ο Θεοδώρητος δεν κατανοεί την ερμηνευτική του Κυρίλλου, παρόλο που ο τελευταίος χρησιμοποιεί τη διατύπωση υπό Ορ-

θόδοξη ερμηνευτική σκοπιά. Από την άλλη πλευρά, ο Κύριλλος υποπεύεται ότι ο Θεοδώρητος νεστοριανίζει αφού απορρίπτει την «κατὰ σάρκα γέννηση» του Θείου Λόγου και τον κατηγορεί ότι τα λεγόμενα του προϋποθέτουν σχετική ένωση των δύο φύσεων του Κυρίου. Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι ο Θεοδώρητος αρχικώς υποστήριξε ότι η Παρθένης Μαρία δεν μπορεί να ονομάζεται με τον όρο 'Θεοτόκος' κατά κυριολεκτική έννοια. Είχε μάλιστα προτείνει τον όρο 'άνθρωποτόκος', τον οποίο, όμως, εγκατέλειψε με την πάροδο του χρόνου.

Ο Θεοδώρητος ενεπλάκη στη νεστοριανή έριδα αφενός λόγω της φιλίας του

Σελίδα τίτλου από έκδοση έργων του Θεοδώρητου Κύρου

με τον Νεστόριο και αφετέρου λόγω του Ιωάννη Αντιοχείας, ο οποίος του ανέθεσε την αναιρέση των Δώδεκα *ἀναθεματισμῶν* του Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Με το έργο του *Ἀνατροπὴ τῶν Δώδεκα Ἀναθεματισμῶν* υποστήριξε ότι ο Κύριλλος υιοθετεί απολιναριστικές ιδέες με συνέπεια την αμφισβήτηση της ακεραιότητας της ανθρώπινης φύσεως του Χριστού. Στη Γ' Οικουμενική σύνοδο (431) διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, καθότι ήταν ο κύριος εκφραστής των Ανατολικών υπό τον Ιωάννη και λίγο αργότερα πρωταγωνίστησε στη σύνταξη της προτάσεως των Ανατολικών, όταν, κατόπιν διαταγής του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β', συνεκλήθη σύσκεψη στη Χαλκηδόνα (11 Σεπτεμβρίου του 431) μεταξύ των εκπροσώπων της Εφέσου

και των Ανατολικών αντιπάλων της συνόδου. Η *Ἀναφορά*, μολοντί υιοθετούσε τον όρο 'Θεοτόκος', δεν έλυσε το θεολογικό πρόβλημα, όχι μόνον επειδή η χρησιμοποίηση του όρου γινόταν μεταφορικά και όχι κυριολεκτικά, αλλά και διότι επέμενε στην απόσυρση των 12 Κεφαλαίων.

Η μετέπειτα στάση του χαρακτηρίζεται ως μετριοπαθής ενώ συνέταξε το *Ἐνωτικόν*, το οποίο αποτέλεσε τη βάση της συμφιλίωσης μεταξύ των αντιτιθέμενων μερών υπό τον Ιωάννη Αντιοχείας και Κύριλλο Αλεξανδρείας. Στο σύμβολο αυτό ομολογείται «εἷς Χριστός» και διακηρύσσεται η ασύγχυτος ένωση των φύσεων, ενώ η Παναγία αποκαλείται «Θεοτόκος». Όμως, ο ίδιος δεν προσεχώρησε στη συμφιλίωση αρνούμενος την καταδίκη του Νεστορίου, στον οποίον μάλιστα έγραφε ότι προτιμούσε να του αποκοπούν τα δύο του χέρια, παρά να υπογράψει την καταδίκη του. Αυτό το γεγονός συντηρούσε την υποψία των αντιπάλων του, οι οποίοι τον θεωρούσαν νεστοριανό.

Μετά από λίγα χρόνια ανάπαυλας, περί το 446/7, δημιουργήθηκε νέα σφοδρή ένταση, όταν ο διάδοχος του Κυρίλλου Διόσκορος τον κατηγορήσει στον Πατριάρχη Αντιοχείας Δόμνο ότι κήρυττε στην Αντιόχεια τη διαίρεση του Χριστού σε δύο υιούς. Ο Θεοδώρητος έστειλε επιστολή στον Διόσκορο καταδικάζοντας τη διδασκαλία, για την οποία τον κατηγορούσαν και ταυτόχρονα συνέταξε το έργο *Ἐρριανιστής*, το πρώτο αντιμονοφυσικό έργο στην ιστορία της Θεολογίας. Παρόλα αυτά ο Διόσκορος κατόρθωσε να τον απομακρύνει από τον θρόνο του και να τον αναθεματίσει. Λίγο αργότερα, μάλιστα, του απαγόρευσε τη συμμετοχή στη σύνοδο της Εφέσου του 499, την καλούμενη «λποτρική». Ο Διόσκορος πέτυχε την καταδίκη του Δόμνου Αντιοχείας, του Ίβα Εδέσσης, του Ειρηνναίου Τύρου και του Θεοδώρητου. Ο Θεοδώρητος παρέμεινε έγκλειστος στη μονή της Απαμείας, αντιμετωπίζοντας πολλές κακουχίες, στερούμενος ακόμη και τροφής. Κατά τα λεγόμενα του, επέζησε διότι ο Θεός κατά τρόπο θαυματουργικό του προσπόριζε τροφή (*Επιστολή* 123, PG 83:1336). Όταν απύθνησε έκκληση προς τον πάπα Λέοντα, ζητώντας του να παρέμβει για όσα αδικώς και παρανόμως τον κατηγορήσαν στη λποτρική σύνοδο, ο Ρώμης ανταποκρίθηκε θετικά, παρά το γεγονός ότι δεν άλλαξαν ου-

σιαστικά οι συνθήκες διαβιώσεώς του. Μετά τον θάνατο του Θεοδοσίου Β' ο Θεοδώρητος ανακλήθηκε στην επισκοπή του και μάλιστα προσκλήθηκε και συμμετείχε στη Δ' Οικουμενική σύνοδο στη Χαλκηδόνα (451). Παρ' όλο που ο πάπας Ρώμης τον είχε δικαιώσει, ο Θεοδώρητος ικανοποιώντας την απαίτηση των συνοδικών επισκόπων, διακήρυξε στην ογδόη συνεδρία την αποδοχή των αποφάσεων της Εφέσου και υπέγραψε πανηγυρικά την καταδίκη του ολίγον πρότερον αποβιώσαντος Νεστορίου. Η δράση του μετά τη σύνοδο της Χαλκηδόνας και μέχρι το τέλος του βίου του περιλαμβάνει πλούσιο συγγραφικό, ποιμαντικό, φιλανθρωπικό και κηρυγματικό έργο.

III. Συγγράμματα. Ο Θεοδώρητος υπήρξε πολυγραφότατος και άριστος χειριστής της ελληνικής γλώσσας. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους ερμηνευτές της αντιοχειανής σχολής. Επαινείται για τη σαφήνεια έκφρασης και την ακριβολογία του. Τα έργα του διακρίνονται σε α) Απολογητικά, β) Ερμηνευτικά, γ) Θεολογικά και Αντιρρητικά, δ) Διδακτικά, ε) Ιστορικά, στ) Ομιλίες και Επιστολές. Σε αυτά πρέπει να προστεθούν και κάποια που σήμερα θεωρούνται απολεσθέντα, ένα αμφιβαλλόμενο και τρία νόθα.

α) Απολογητικά:

Ἑλληνικῶν παθημάτων θεραπευτικὴ [PG 88:783-1152, Sch 57.1(1958) 100-446 και 57.2(1958) 296-446]. Παρ' όλο που δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς τον χρόνο συγγραφής του, είναι πιθανό να συνεγράφη προ της χειροτονίας του, δηλαδή πριν από το 423. Αποτελείται από 12 δοκίμια και παραθέτει περισσότερους από 100 εθνικούς συγγραφείς, από τους οποίους χρησιμοποιεί περισσότερα από 340 χωρία θέλοντας να καταδείξει την υπεροχή του χριστιανισμού έναντι των εθνικών. Έχει όμως θετική στάση σε αρκετές απόψεις που διατύπωσαν οι εθνικοί συγγραφείς. *Περὶ προνοίας λόγοι δέκα* [(PG 83:556-773). Πραγματεύεται το θέμα της πρόνοιας του Θεού με κορυφαίο γεγονός αυτό της ενανθρωπίσεως.

Ἐκθεσις τῆς ὀρθῆς πίστεως (PG 6:1208-1240). Κατά τους ερευνητές γράφηκε προ του 430 με Τριαδολογικό και Χριστολογικό περιεχόμενο. Επειδή στα κεφάλαια 12 και 15 αντικρούονται μονοφυσικές απόψεις, πιθανώς να έχουν συνταχθεί μετά τη σύνοδο της Εφέσου.

Περὶ τῆς ἀγίας καὶ ζωοποιοῦ Τριάδος καὶ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως [PG 75:1148-1189, 1420-1477· ACO I5, σ. 169-170 (αποσπάσματα)].

Συνετάχθη πριν ἀπὸ τὸ 430 ὡς ἐνιαία μελέτη, παρ' ὅλο που ἐξεδόθη ὡς χωριστὸ ἔργου τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἡ καταδική ὅπως 'κρᾶσις' καὶ ἡ πρόταση γιὰ διπλὴ ονομασία 'Θεοτόκος' καὶ 'ἄνθρωποτόκος' μας ὁδηγεῖ στο συμπέρασμα ὅτι ὁ Θεοδώρητος προέβη σε διασκευὴ τοῦ ἔργου μετὰ τὴν σύνοδο τῆς Εφέσου.

β) Ἑρμηνευτικά:

Εἰς τὰ ἄπορα τῆς Θείας Γραφῆς (PG 80:75-528· N.F. Marcos - A.S. Babillos, *Theodoretī Cyrensis Quaestiones in Octateuchum*, Madrid 1979). Συνετάχθη τὸ 449 καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ σημαντικότερα Ἑρμηνευτικά ἔργα τοῦ Θεοδώρητου. Με τὴν μέθοδο τῶν ἐρωταποκρίσεων προσπαθεῖ να ἐξηγήσει δύσκολα χωρία τῆς Οκτατεύχου.

Εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων (PG 80:528-858· N.F. Marcos - J.R.B. Saiz, *Theodoretī Cyrensis Quaestiones in Reges et Paralipomena*, Madrid 1984). Ἔργο που συνετάχθη τὸ 449 με τὴν μέθοδο τῶν ἐρωταποκρίσεων. Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ΠΝ΄ Ψαλμοὺς (PG 80:857-1998). Συνεχῆς Ἑρμηνεία ολόκληρου τοῦ κειμένου τῶν Ψαλμῶν με χρῆση παλαιότερων Ἑρμηνευτῶν καὶ ἀποφυγὴ τῆς ἀλληγορικῆς καὶ ἰουδαϊοϊστορικῆς μεθόδου.

Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἡσαΐαν [PG 81:216-493· A. Möhle, *Theodoret von Kyros. Kommeantar zu Jesaia*, Berlin 1932· Sch 276(1980) 136-331, Sch 295(1982) 122-479, Sch 315(1984) 12-351]. Τὸ ἔργο αὐτὸ, στο ὁποῖο ἀναδεικνύεται ἡ Ἑρμηνευτικὴ τοῦ μεθόδου, διαιρεῖται σε δύο μέρη καὶ τὸ κάθε μέρος περιλαμβάνει δέκα κεφάλαια. Συνεγράφη μετὰ τὸ 441-448 κάνοντας χρῆση ὄχι μόνο τῶν Ο΄ ἀλλὰ καὶ ἄλλων Ἑρμηνευτῶν με κριτικὴ διάθεση.

Ἑρμηνεία εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων (PG 81:27-214). Γράφηκε περὶ τὸ 431 καὶ ἀπεστάλη στον Ἰωάννη Γερμανικεῖας. Ἡ Ἑρμηνευτικὴ τοῦ προσέγγιση εἶναι πνευματικὴ.

Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἰερεμίαν (PG 81:495-806) Διαιρεῖται σε 12 τόμους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους οἱ δύο τελευταῖοι ἀναφέρονται στον Βαροὺχ καὶ στους Θρήνους.

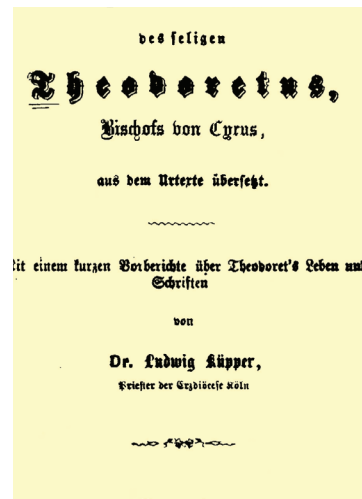
Ἑρμηνεία τῆς προφητείας τοῦ Ἰεζεκιήλ (PG 81:807-1256). Ὑπομνηματισμὸς τῶν 48 κεφαλαίων τοῦ βιβλίου.

Ὑπόμνημα εἰς τὰς ὁράσεις Δανιήλ (PG 81:1255-1546). Συνετάχθη μετὰ τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων περὶ τὸ 449-450. Παραλείπεται ἡ διήγησις τῆς Σωσάνας καὶ αὐτὴ γιὰ τὸν Βηλ καὶ τὸν Δράκοντα. Ἑρμηνεία εἰς τοὺς Δώδεκα Προφῆτας (PG 81,1545-1988). Ἀσχολεῖται διεξοδικά με τὰ χρονολογικὰ προβλήματα τῶν δώδεκα Προφητῶν.

Ἑρμηνεία τῶν ἸΔ΄ Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου (PG 82:35-878). Γράφηκε περὶ τὸ 447 καὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ Ἑρμηνευτικὸ ἔργο στην Καινὴ Διαθήκη.

γ) Θεολογικὰ καὶ Ἀντιρρητικὰ:

Ἀνατροπὴ τῶν Δώδεκα Ἀναθεματισμῶν (PG 76:385-452· ACO I 1, 6, σ. 108-144). Γράφηκε περὶ τὸ 431 προσπαθώντας να ἀνατρέψει τὰ 12 Κεφάλαια (ἀναθεματισμοὺς) τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ Νεστορίου. Σώθηκε πιθανῶς

Σελίδα τίτλου ἀπὸ ἐκδόση ἔργων τοῦ Θεοδώρητου Κύρου

ὀλόκληρο στο ἔργο τοῦ Κυρίλλου *Πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Θεοδώρητου κατὰ τῶν 12 Κεφαλαίων ἀντίρρησην, πρὸς Εὐόπιον. Πενταλόγιον περὶ ἐνανθρωπήσεως* (PG 84:65-88· ACO I, 5, σ. 165-169· PG 48:1068-1076). Συνετάχθη μετὰ τὴν σύνοδο τῆς Εφέσου (431) καὶ ἔχουν σωθεῖ ἀποσπάσματά του. Καταδικάστηκε ἀπὸ τὴν Ε΄ Οικουμενικὴ σύνοδο.

Ἑρμανιστὴς ἢ Πολύμορφος (PG 83:27-336· G. Ettliger, *Theodoret of Cyrus Eranistes*, Oxford: Clarendon 1975). Συνετάχθη τὸ 447-448 καὶ εἶναι σε διαλογικὴ μορφή μετὰ Ὁρθοδόξου καὶ μονοφυσίτη Ἑρμανιστῆ. Στο ἀντιμονοφυσικὸ αὐτὸ ἔργο χρησιμοποιεῖται πλῆθος πατερικῶν χωρίων, ἐνὸς τοῦ τέλος του, ἐν εἶδει συμπερασμάτων,

υπάρχουν 38 «ἀποδείξεις», οἱ ὁποῖες ἀναιροῦν τὸν μονοφυσισμὸ.

Ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἰς Υἱὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (PG 83:1433-1440). Ἀποδίδεται ἀπὸ τοὺς E. Schwartz καὶ M. Richard στον Θεοδώρητο με χρόνον συγγραφῆς πριν ἀπὸ τὸ 449.

δ) Διδακτικά: Πλὴν τοῦ ἀπωλεσθέντος ἔργου με τίτλο *Μυστικὴ Βίβλος*, ὁ Θεοδώρητος συνέταξε τὴν πραγματεία *Περὶ ὁρθῆς πίστεως* [PG 6:1208-1240· ΒΕΠΕΣ 4 (1955) 61-74], με τριαδολογικὸ καὶ χριστολογικὸ περιεχόμενο. Τὸ ἔργο ἀποδίδεται μέχρι τὸ 1930 στον μάρτυρα Ἰουστίνου καὶ οἱ ἐρευνητῆς τοποθετοῦν τὴν συγγραφὴν τοῦ πριν ἀπὸ τὸ 430.

ε) Ἱστορικὰ:

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία [PG 82:882-1280· L. Parmentier - F. Scheidweiler, *Theodoret, Historia Ecclesiastica*, rev. G. Hansen, GCS 44, Berlin 1998· Sch 501 (2006) 142-499, Sch 530 (2009) 100-505]. Σπουδαῖο ἱστορικὸ ἔργο το ὁποῖο ἀφηγεῖται γεγονότα μετὰ τῶν ἐτῶν 324-428. Τὸ πηγαῖο υλικὸ του σε αρκετὲς περιπτώσεις εἶναι μοναδικὸ σε σχέση με ἄλλους ἱστορικοὺς (Σωκράτης, Σωζομένο, Ρουφίνο).

Αἰρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή (PG 83:335-556). Πρόκειται γιὰ 2 ἔργα καὶ διαιρεῖται σε 5 βιβλία. Στο πρῶτο ἔργο (βιβλία 1-4) παρουσιάζονται συνοπτικὰ ὅλες οἱ αἰρέσεις καὶ στο δεῦτερο (βιβλίο 5) παρουσιάζεται συνοπτικὰ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία. Λόγω τῆς χρῆσεως παλαιότερων πηγῶν κυρίως στο πρῶτο μέρος, δὲν πρωτοτυπεῖ, ὅμως ἀποτελεῖ σημαντικὴ πηγή γιὰ τὴν ἱστορία τῆς θεολογίας.

Φιλόθεος Ἱστορία [PG 82:1283-1496· Sch 234 (1977) 124-509, Sch 257 (1979) 8-315]. Γράφηκε περὶ τὸ 444 καὶ περιγράφει τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἀσκησι παλαιότερων καὶ συγχρόνων τοῦ ἀσκητῶν.

στ) Ὁμιλίαι:

Περὶ θείας καὶ ἀγίας ἀγάπης (PG 82,1497-1521· Sch 257 (1979) 253-315). Εἶναι τὸ μοναδικὸ πλήρες ἔργο τοῦ που σώζεται στὴ *Φιλόθεο Ἱστορία*. Ἀποσπάσματα σώζονται ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ *Εἰς τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον* (PG 84:48-53· PG 104:229-236), *Προσφώνσεις εἰς τὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος* (ACO IV 1, σ. 132 κ.ε.), *Λόγοι κατὰ Κυρίλλου* (ACO IV 1, σ. 132-133). Διάφορα ἀποσπάσματα (PG 84:53-58, 60-62,

64· ACO I, I7, σελ. 82-83· ACO I, I5, σ. 173 - ACO IV 1, σ. 136).

ζ) Ἐπιστολές [PG 83:1173-1494· PG 84:642-647, 654, 670-671, 677-678, 680-681, 691, 701-703, 709-711, 715, 722-723, 742, 746-749, 753-755, 760-761, 766, 774-778, 781, 783-785· Sch 40(1955) 74-121, Sch 98 (1955) 20-233, Sch 111(1955) 10-233, Sch 429 (1955) 62-327· ACO I, 4, σ. 59, 81-82, 86-87, 89, 101-102, 104-108, 126, 134-135, 141, 149, 157, 160-165, 170, 172, 174, 180-182, 186, 189, 191· ACO I, i, σ. 77, 79, 163· ACO I, 1,6, σ. 107-108]. Συνέταξε πάνω ἀπὸ 500 ἐπιστολές. Ἀπὸ αὐτὲς σώζονται 232 σε τρεῖς συλλογές καὶ σε Πρακτικὰ Συνόδων. Ἀποτελεῖ σημαντικὴ πηγή γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴν θεολογία τοῦ Θεοδώρητου.

η) Ἀπολεσθέντα:

Ὑπὲρ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου (Mansi IX, σελ. 252-254). Συνεγράφη περὶ τὸ 438-440 πρὸς υπεράσπισιν τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Θεοδώρου Μομφουεστίας καὶ διασώζονται αρκετὰ ἀποσπάσματά του. *Πρὸς τὰς πύσεις τῶν Μάγων* (PG 80:741-742). Ἀμφίβολο ἀπόσπασμα (*Ἐπιστολαὶ* 82.113, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 5,38). *Πρὸς Ἰουδαίους* (*Ἐπιστολαὶ* 113, 116, 145)

Περὶ τῆς συνόδου Χαλκηδόνος (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 7,6-7)

Πρὸς Ἀρειανούς καὶ Εὐνομιανούς (*Ἐπιστολὴ* 113)

Πρὸς τοὺς τὰ Μακεδονίου νοσοῦντας ἢ Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, σε τρία βιβλία (*Ἐπιστολαὶ* 82, 116, *Αἰρετικῆς Κακομυθίας* 5,3).

Πρὸς τοὺς τὴν Ἀπολιναρίου φρενοβλάβειαν ἀσπαζομένους, με πιθανὸν χρόνον συγγραφῆς μετὰ τὴν Γ΄ Οικουμενικὴν σύνοδο (*Ἐπιστολαὶ* 145, 82).

Τῇ Μαρκίονος σπηδόνι κατεχομένους (*Ἐπιστολαὶ* 145, 82, 116).

Περὶ θεολογίας καὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως (*Ἐπιστολαὶ* 113).

Μυστικὴ Βίβλος (*Ἐπιστολαὶ* 82, *Αἰρετικῆς Κακομυθίας* 5,2.18).

θ) Ἀμφιβαλλόμενοι: Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους (PG 6:1249-1400). Ὁ Harnack τὸ ἀποδίδει στον Διόδωρο Ταρσοῦ, ἐνὸς ἄλλοι ἐρευνητῆς στον Θεοδώρητο Κύρου (Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ziegenaus, Funk). Τὸ θέμα παραμένει ἀνοικτὸ.

ι) Νόθα:

Λόγος κατὰ Νεστορίου πρὸς Σποράκιον (PG 83:1153-1164).

Ἐπιστολή περί τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίλλου (PG 83:1489-1492).

Ἐγκώμιον εἰς τὴν γέννησιν τοῦ... Βαπτιστοῦ Ἰωάννου (PG 84:33-48) το οποίο αποδόθηκε στον Θεόδωρο Δαφνονάτη. Α.ΓΛΑ.

Βιβλιογραφία:

Μπαλάνος, Δ., *Πατρολογία*. Οι εκκλησιαστικοί πατέρες και συγγραφείς των οκτώ πρώτων αιώνων, Αθήνα 1930. Θεόδωρου, Α., Η χριστολογική ορολογία και διδασκαλία Κυρίλλου του Αλεξανδρείας και Θεοδώρητου του Κύρου, διδ. διατριβή, Αθήνα 1955. *ΘΗΕ* 6 (1965) 191-192. Krumbacher, K., *Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας*, τ. Α' - Γ', μτφ. Γ. Σωτηριάδης, Αθήνα 1897, 1900 (φωτοτυπ. ανατύπ. Β. Γρηγοριάδου, Αθήνα 1974). Burghardt, W. - Lawler, T.C., *Theodoret de Cyrus on Divine Providence*, New York: Newman 1988. Χρήστου, Π., *Εκκλησιαστική Γραμματολογία*, τ. Δ', Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος 1989. *ODB* 3 (1991) 2049. *ODCC* 31997, σ. 1600-1601. Daniel, F.H.B. - Wase, H. - Piercy, W., "Theodoretus, bp. of Cyrillus", *A Dictionary of Christian Biography*, USA 1999, σ. 958-965. *LThK* 9 (2000) 1401-1404. *RGG* 8 (2005) 243-244. Παναγόπουλος, Ι., Η ερμηνεία της Αγίας Γραφής στην εκκλησία των Πατέρων, τ. Β', Αθήνα: Αθως 2003. Φλωρόφοσκυ, Γεώργιος, *Οι βυζαντινοί Πατέρες του 5ου αιώνα*, μτφ. Κ. Πάλλη, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2003. Pásztori-Kupán, István, *Theodoret of Cyrus*, London/New York: Routledge 2006. Clayton B.P., *The Christology of Theodoret of Cyrus. Antiochene Christology from the Council of Ephesus (431) to the Council of Chalcedon (451)*, Oxford: University Press 2007. Παπαδόπουλος, Σ., *Πατρολογία*, τ. Γ', Αθήνα: Γρηγόρης 2010.

2. Λακεδαίμονος. Ο κατά κόσμον Θεόδωρος Κριτής καταγόταν από τη Δημψιάνα. Γεννήθηκε περί το 1620. Τα πρώτα γράμματα έμαθε στην περίφημη μονή Φιλοσόφου. Κατόπι βρέθηκε στα Ιεροσόλυμα, στο πλευρό του Πατριάρχη Παϊσίου. Αργότερα τοποθετήθηκε αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Θρόνου. Το 1656 ήταν πρεσβύτερος και συνδέθηκε με το θλιβερό επεισόδιο εις βάρος του Πατριάρχη Ιεροσολύμων και τη σύλληψή του από τους Τούρκους. Ο Θεόδωρος μεσολάβησε στον μεγάλο βεζίρη και επέτυχε την απελευθέρωση του Πατριάρχη. Το 1649 ή 1650 χειροτονήθηκε μητροπολίτης Λακεδαίμονος, διατελώντας παράλληλα μέλος της Πατριαρχικής Συνόδου. Το 1672 γνωμοδότησε, μαζί με άλλους συνοδικούς, προς απάντηση στους Άγγλους καλβινιστές. Το 1674 όμως καθαιρέθηκε, λόγω της μη καταβολής των απαιτούμενων χρημάτων από τη μητρόπολη στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Στη συνέχεια, μετέβη στο Άγιο Όρος, όπου έγινε μεγαλόσχημος μοναχός με το όνομα Θεοφάνης. Εκεί και πέθανε, άγνωστο ακριβώς πότε.

3. Βρεσθένης. Υπάρχουν δύο επίσκοποι Βρεσθένης με αυτό το όνομα, θεός και ανιψιός. Για τον πρώτο ελάχιστα είναι γνωστά. Πιθανώς συμμετείχε

στα Ορλωφικά το 1770. Ο δεύτερος, κατά κόσμον Θωμάς, γεννήθηκε στη Γορτυνία το 1787. Το 1813 διαδέχτηκε τον θείο του στην επισκοπή Βρεσθένης. Υπήρξε από τους πρώτους μυηθέντες στη Φιλική Εταιρία και αναδείχθηκε σε έναν από τους σπουδαιότερους ηγέτες της επανάστασης του 1821. Πολέμησε στις μάχες του

Παναγιώτης Ζωγράφος, Η μάχη στα Βέρβεννα (λεπτομέρεια)

Βαλτετίου, των Βέρβενων και των Δολιανών. Στα Βέρβεννα από τα τέλη Μαρτίου 1821 είχε στηθεί το πρώτο σταθερό ελληνικό στρατόπεδο, το οποίο ήταν και το κέντρο εφοδιασμού των επαναστατικών δυνάμεων. Εκεί ο Θεόδωρος μαζί με τον Κρεββατά, τον επίσκοπο Έλους Ανθιμο και τον Μαλιζίνης Ιωακείμ είχαν ηγετικό ρόλο. Ο Κολοκοτρώνης σε επιστολή του προς τον Θεόδωρο τον προσφωνεί «καπετάν δεσπότη». Επίσης αναφέρεται ότι αντί για ράσα φορούσε φουστανέλλα, όπως και ο Παπαφλέσσας και ο Έλους Ανθιμος. Ο Αμβρόσιος Φραντζής αναφέρει ένα περιστατικό από την παρουσία του Θεόδωρου στη μάχη Βέρβενων-Δολιανών (18 Μαΐου 1821). Σε κάποια κρίσιμη φάση της μάχης οι Τούρκοι είχαν καταλάβει ένα σημαντικό ύψωμα, όπου έστησαν την ημισέληνο και έβαλαν κατά των Ελλήνων. Τότε δύο Έλληνες παρουσιάστηκαν στους αρχηγούς του στρατοπέδου και υποσχέθηκαν να φονεύσουν τον Τούρκο σημαιοφόρο, ζητώντας για αντάλλαγμα φυσέκια και την ευχή του επισκόπου Βρεσθένης. Πράγματι, σκότωσαν τον σημαιοφόρο και τον βοηθό του, έριξαν την τουρκική

σημεία και έστησαν την ελληνική. Οι προληπτικοί Τούρκοι οπισθοχώρησαν και έχασαν τη μάχη.

Μετά την άλωση της Τριπολιτσάς, ο Θεόδωρος διετέλεσε πρόεδρος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, αντιπρόεδρος της Β' Εθνοσυνέλευσης στο Άστρος Κυνουρίας και αντιπρόεδρος του Βουλευτικού. Το 1841 τοποθετήθηκε στην επισκοπή Αχαΐας, αλλά, αρνήθηκε να αναλάβει, λόγω του προχωρημένου της ηλικίας του. Κοιμήθηκε στις 1843 στην Αθήνα.

4. Ο Σαλούφας, επ. Ρέοντος και Πραστού. Ήταν αδελφός του επισκόπου Ρέοντος και Πραστού Ιακώβου. Μόνασε στη μονή Δημιόβας, στην Καλαμάτα, στην οποία, με έγγραφο του 1790, άφησε όλη του την περιουσία. Ήταν λόγιος κληρικός. Κοιμήθηκε το 1803.

Θεοδωρίδης, Θεοδόσιος. Αγιογράφος. Η βιογραφία και η καλλιτεχνική παραγωγή του Θεοδόσιου Θεοδωρίδη μέχρι τώρα δεν έχει τύχει επιστημονικής μελέτης. Υποστηρίχθηκε ότι δεν είναι κυπριακής καταγωγής και ότι η τέχνη του έχει επιρροές από τη μικρασιατική και την ιεροσολυμίτικη αγιογραφία του τέλους του 19^{ου} αι. Δραστηριοποιείται στην Κύπρο στα τέλη του 19^{ου} με αρχές του 20^{ου} αι. Έργα του εντοπίζονται στις περιοχές Πιτσιλιάς, Μόρφου και Τηλλυρίας. Πέραν των εικόνων, ασχολήθηκε με την επιχρύσωση-διακόσμηση εικονοστασιών και άλλων εκκλησιαστικών επίπλων, όπως στους ναούς του Αγίου Γεωργίου στην Άλωνα (1888) και του Αγίου Κυπριανού στο Μένικο (1885-6), από όπου γνωρίζουμε και το πλήρες ονοματεπώνυμο του: Θεοδόσιος Δ. Θεοδωρίδης. Ενυπόγραφα έργα του υπάρχουν στον ναό του Αγίου Νικολάου στον Πολύστιππο (1882, εικόνα αγίου Τρύφωνος και Βαρβάρας, 1883 δεσποτική εικόνα Χριστού, 1887 άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος). Σειρά εικόνων στον ναό της Αγίας Παρασκευής στο χωριό Λιβάδια φέρουν την υπογραφή του (ένθρονος Χριστός, Παναγία, Ιωάννης ο Πρόδρομος, Ιωάννης ο Θεολόγος 1886, Βασίλειος, επιτάφιος θρήνος, Σάββας 1884). Στον ναό του Αγίου Κυπριανού στο Μένικο υπογράφη τις εικόνες του αγίου Χαράλαμπος και Λουκά (1886). Στην κοινότητα Κακοπετριάς, ναός Μεταμορφώσεως, υπογράφη τις εικόνες του Ιωάννη του Προδρόμου και της Μεταμορφώσεως του Χριστού (1900).

Την ίδια χρονιά (1900) ζωγραφίζει τις δεσποτικές εικόνες και το αποστολικό, καθώς και την Ανάσταση του Χριστού, στον ναό του Αγίου Γεωργίου της κοινότητας Βαρύσειας Τηλλυρίας. Επικρατέστερος τρόπος υπογραφής της δουλειάς του είναι: «Έργον Θ. Θεοδωρίδην».

Ο Θεοδόσιος Θεοδωρίδης είναι απλοϊκός, λαϊκότερος ζωγράφος, του οποίου όμως τα έργα αποπνέουν γαλήνη και θαλπωρή. Τεκνιοτροπικά αδυνατεί να αποδώσει τις σωστές αναλογίες στις μορφές του. Οι προπλασμοί και οι φωτοσκιάσεις πλάθονται πολύ συνοπτικά. Τα γενικά περιγράμματα του σχεδίου δίδονται εγχάρακτα στη γύψινη προετοιμασία. Οι ζωγραφικές λεπτομέρειες-διακοσμητικά στοιχεία στα υφάσματα γράφονται επιπόλαια. Στα βάθος επικρατεί το θαλασσί λουλακί χρώμα. Το όχι και καλής ποιότητας χρυσό περιορίζεται στα φωτοστέφανα. Τα χρώματα, που χρησιμοποιεί σε πλείστες περιπτώσεις, είναι αραιωμένα και εκτείνονται στην εμβέλεια του πράσινου, κίτρινου, πορτοκαλί και σκούρου θαλασσί. Παρά ταύτα ο Θεοδωρίδης αποτολμά, χωρίς επιτυχία, να ξεσηκώσει και στοιχεία από την τέχνη του φτιασμένου κρητικού ζωγράφου Ιωάννη Κορνάρου, ο οποίος έδρασε στην Κύπρο στα τέλη του 18^{ου} αρχές 19^{ου} αι. και άφησε εποχή. Σ.ΠΕΡ.

Βιβλιογραφία:

Γερασίμου, Κώστας, «Ανασύροντας από την αφάνεια τους ταπεινούς αγιογράφους των εκκλησιών της μητροπόλεως Μόρφου», στον τόμο *Ιερά Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια τέχνης και αγιότητας*, Λευκωσία 2000, σ. 173-174. Περίδικης, Στυλιανός, «Εικόνες του Θεοδόσιου Δ. Θεοδωρίδη από τον ναό του Αγίου Γεωργίου Βαρύσειας», *Ενατίσεις*, 10 (2010) 154-157.

Θεοδωρίδης, Παναγιώτης. Ιεροψάλτης Βόλου (1932-2012). Ο Παναγιώτης Θεοδωρίδης γεννήθηκε στον Βόλο το έτος 1932 από Μικρασιάτες γονείς, οι οποίοι ήταν άνθρωποι πολύ κοντά στην Εκκλησία. Ο παππούς του υπήρξε, επίσης, ιεροψάλτης και ένας από τους θεούς του ιερέας.

Τις εγκύκλιες σπουδές του ολοκλήρωσε στον Βόλο, ενώ από πολύ μικρός σύνταζε στα ιεροψαλτικά Αναλόγια. Αναφέρεται ότι σε ηλικία 8 ετών απήγγειλε για πρώτη φορά το αποστολικό ανάγνωσμα στην εκκλησία της ενορίας του, τον ιερό ναό Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Ευαγγελίστρια) Ν. Ιωνίας Βόλου. Τα πρώτα μαθήματα θεωρίας και πράξεως της Βυζαντινής Μουσικής τα διδάχτηκε από τον κωνσταντινουπολιτικής